

ÇANAKKALE İLİ'NDE TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI SANAYİLER

The Non-Metalic Mineral Products Industries in The Province of Çanakkale

Yrd.Doç.Dr.Okan YAŞAR*

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de taş ve toprağa dayalı sanayilerin kısa bir değerlendirilmesini yaptıktan sonra, Çanakkale ilinde taş ve toprağa dayalı sanayileri; etkilerini, sorunlarını ve bunlara ilişkin çözüm önerilerini ele almaktadır.

Çanakkale ilinde taş ve toprağa dayalı sanayii, 1960 yılında Çanakkale Seramik Fabrikaları'yla üretime başlamış, çimento, tuğla ve kiremit fabrikalarının eklenmesi ile bölgede en önde gelen imalat sanayii sektörlerinden biri durumuna gelmiştir. Çanakkale ili seramik sanayii, ülke üretiminin % 23'nü sağlamakla birlikte, Çanakkale imalat sanayiinde çalışan nüfusun yaklaşık % 34.4'üne istihdam olanağı sağlamaktadır. Buna ilaveten, bugün tek çatı altında toplanmış bulunan "Çanakkale Seramik ve Kalebodur Fabrikaları"; dünya seramik sektöründe tek ülkedeki üretim kapasitesi bakımından ilk sırayı almaktadır. Ayrıca, Çanakkale ilinden yurt dışına yapılan ihracatın % 59'nu taş ve toprağa dayalı sanayii gerçekleştirmektedir.

ABSTRACT

This study deals with the non-metalic mineral products industries in The Province of Çanakkale and their effects, problems and solution suggestions concerning with them after analysing the industries of non metalic mineral products briefly in Turkey.

The non-metalic mineral products industries in The Province of Çanakkale started to produce with the Ceramics Factories of Çanakkale in 1960 and became the most leading sector of manufacturing industry in the region with the participations of the cement, brick and tile factories. In addition to assuring 23 percent of the manufacture of our country, the ceramics industry in The Province of Çanakkale provided the employment opportunities with the people of up to 34.4 percent working in the manufacture industry. Besides this, Çanakkale Ceramics and Kalebodur Factories rank first in the world in respect of manufacture capacity in only country in the ceramics sector of the world. Apart from this, the non-metalic mineral products industries exported in The Province of Çanakkale realize about 59 percent of exportation

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

A. Giriş

Başlıca çimento hammaddeleri (tebeşir, kireçtaşı, kıltaşı, kil, killi şist gibi), cam hammaddeleri (mikali kum) ve seramik-porselen hammaddeleri (kil ve feldspat gibi) aslında topraktan ziyade kayaç türleridir. Ancak bunlara endüstriyel hammaddeler ve bunları işleyen sanayi dallarına ise toprak endüstrisi denir. Kuşkusuz tuğla-kiremit endüstrisi de, bu alana dahil edilebilir (Doğanay, 1995:443-444).

Makalemizin konusuna geçmeden önce, ülkemizde taş ve toprağa dayalı sanayilerin kuruluşu, gelişmesi ve bugünkü durumunu kısaca değerlendireceğiz. Böylece Çanakkale ilinde taş ve toprağa dayalı sanayilerin ülkemiz ve dünya ölçeğindeki yerini daha iyi ortaya koymuş olacağız.

Seramik ve porselen sanayii; feldispatlar, kuvars ve kaolin gibi anorganik maddelerin çeşitli oranlardaki karışımlarının biçimlendirilmesi ve pişirilmesi yoluyla mamul elde edilen bir imalat sektörüdür. Seramik sanayiinin kapsamı içine sofraya ve süs eşyası, karo fayans, sağlık gereçleri ve elektroporselen (alçak ve yüksek gerilimli izolatörler ile iç tesisatlarda kullanılan elektroporselenler) maddeleri de girmektedir (50. Yılda Türk Sanayi, 1973:293). Türk seramik ve porselen sanayii; 1942 yılında İstanbul Kartal'da özel sektör tarafından kurulan küçük bir fabrikayla faaliyete geçmiştir. Ancak gerek kamu ve gerekse özel sektör tarafından kurulan fabrikalarla giderek kapsam genişletmiştir. 1998 yıllık imalat sanayi istatistiklerine göre (10+işçi) ülkemiz seramik ve porselen sanayiinde elli altı işletme faaliyet göstermektedir. Bunlardan ikisi kamuya ve elli dördü ise özel sektöre aittir (DİE, 2001:218).

Sektörün büyümesine bağlı olarak, üretim de giderek artmıştır. Böylece 1989'da kırk iki milyon m² olan üretim, 1998'de 154 milyon m² ye ulaşmıştır. Maddelerin % 70 ila % 75'ni yer ve duvar karoları, geri kalanı ise sağlık gereçlerinden oluşmaktadır (Sazcı, 2000:7). Üretimin % 30'u, 80 ülkeye ihraç edilmektedir. İhracatın % 50'si AB ülkelerine gerçekleştirilmektedir.

Taş ve toprağa dayalı sanayilerin diğer bir alt sektörü de çimento, kireç ve alçı sanayidir. Ülkemizde ilk çimento fabrikası 1910 yılında işletmeye açılan İzmit-Darıca Çimento Fabrikası'dır. Üretim kapasitesi 40 bin ton olan bu fabrikayı, yine yıllık üretim kapasitesi 20 bin ton olan İzmit-Eskihisar Fabrikası izlemiştir. Bu fabrika da 1911 yılında faaliyete geçmiştir.

Cumhuriyetle birlikte ülkemizin her alanda hızlı bir kalkınma sürecine girmesi ve yurdumuzun hemen her bölgesinin adeta bir şantiyeye dönmesi, çimento ya olan talebi artırmıştır. Böylece yeni kurulan çimento fabrikalarıyla fabrika sayımız 1950'lere kadar beşe, 1960'lı yıllara kadar ise on beşe ulaşmış ve yıllık üretim de 2.5 milyon tonu aşmıştır. 1960'lardan sonra "Planlı Kalkınma Dönemi"nin başlamasıyla birlikte, kamu ve özel sektör tarafından kurulan fabrikalarla Türkiye'de çimento fabrikası sayısı otuz dokuza, öğütme ve paketleme tesisi sayısı on yediye ve yıllık üretim kapasitesi de 33 milyon tona ulaşmıştır (DPT,

2000a:14-20).Böylece 1950'de sadece 2.5 milyon ton olan çimento üretimimiz, 1970'de 6.3 milyon tona, 1980'de 15 milyon tona, 1990'da 24.4 milyon tona ve 2000 yılında da 35.8 milyon tonu bulmuştur (DİE, 2000:346).Buna ilaveten kamuya ait fabrikaların 80'li yılların sonunda özelleştirilmeye başlanmasıyla birlikte,1997 yılı itibariyle çimento üretimimizin sadece % 5.1'ni kamu kesimi ve geri kalan % 94.9'u ise özel sektör tarafından üretilmektedir.1998 yılı itibariyle kamu sektörü çimento üretiminden tamamen çekilmiştir.Bugün ülkemiz dünya çimento üretiminde beşinci sırada yer almakta olup, ihracat da yapabilmektedir.Çimento, kireç ve alçı sanayi alt sektöründe elli altı işletme de kireç ve alçı üretiminde bulunmaktadır.

Taş ve toprağa dayalı sanayiinin üretim alanlarından biri de pişmiş kilden yapı gereçleri sanayiidir.Başka bir ifade ile tuğla ve kiremit sanayiidir.Kil, kıltaşı, kalker ve diğer anorganik maddelerin çeşitli oranlardaki karışımının biçimlendirilerek pişirilmesi ve çimentonun bazı maddelerle karıştırılmasıyla mamul elde edilmesi, söz konusu sanayiinin kapsamını oluşturmaktadır.

Bununla birlikte Cumhuriyet döneminde başlayan kalkınma seferberliği pişmiş kilden ve çimentodan yapı gereçleri sanayii mamullerine olan talebin artmasına ve dolayısıyla yurtiçi üretimin süratli bir gelişme göstermesine sebep olmuştur.Ülkemizde çimento fabrikalarının kurulmasıyla birlikte, inşaat faaliyetlerinin ve altyapı yatırımlarının hızlanması bu sanayiinin mamullerine olan talebi artırmıştır.Ayrıca bu dönemde cam, metal, demir-çelik, çimento ve diğer sanayilerin kuruluşu ile ateş tuğlasına olan talep de giderek gelişme göstermiştir (50.Yılda Türk Sanayii,1973:271).

Böylece altyapı ve inşaat yatırımlarının giderek yoğunlaşması ve yaygınlaşmasıyla tuğla ve kiremit üretimi hızla artmıştır.Bu gelişmeye; çimento üretiminde sağlanan gelişmelerin de büyük katkısı olmuştur.Sözü edilen sanayide en önemli sorunlar arasında; genel bir dağınık, küçük ölçekli işletme hakimiyeti, düşük kapasite ve üretilen mamuller de kalitenin düşüklüğü sayılabilir.Ayrıca bazı tuğla ve kiremit fabrikaları bölgesel talebi karşılayamazken, bazıları da yeterli pazarı bulamadıklarından kapasitelerinin çok altında üretim yapmaktadır.

Tuğla-kiremit sanayi kuruluşları; hammadde temini bakımından müsait yöreleri kuruluş yeri olarak seçmiştir.Tuğla-kiremit sanayii, büyük ölçüde özel sektörün faaliyet alanı içerisinde bulunmaktadır.1998 yıllık imalat sanayi istatistiklerine göre ülkemizde tuğla ve kiremit ana ürünleri bazında 357 adet işletme faaliyette göstermektedir.Bu işletmelerden yetmişi kiremit (10 adetti hem tuğla ve kiremit), geri kalan 287'si de muhtelif standartlarda tuğla üretmektedir (Tablo 1).İstatistiklerden de anlaşıldığı üzere, toprak sanayiinin bu dalında belirgin bir özel sektör üstünlüğü dikkati çekmektedir.Ancak bu fabrikalar küçük ve orta ölçekli işletmelerdir.

Taş ve toprağa dayalı sanayii ile ilgili diğer bir alt imalat kolu da, şişe ve cam endüstrisidir.Bu alandaki ilk modern fabrikamız, İstanbul Paşabahçe Şişe ve

Cam Fabrikası'dır. 1936 yılında faaliyete geçmiştir.Tablo 1'e göre, bugün sektörde çoğu Marmara Bölgesi'nde olmak üzere ülkemizin değişik bölgelerinde üretim halinde bulunan 112 (İstanbul Paşabahçe Fabrikası'nın üretime ara vermesi nedeniyle tüm işletmeler özel sektöre aittir.) işletme bulunmaktadır.Bunlar; oto, konut camı, mutfak eşyası ve benzeri değişik cam ürünleri üretmektedir.2000 yılı itibariyle ülkemizde cam ve cam gereçler üretimi 1.5 milyon ton civarındadır.Bunun % 70'den fazlasını çeşitli cam ürünleri ve % 30'nu ise oto camı oluşturmaktadır.

Son olarak, 1998 yıllık imalat sanayi istatistiklerine göre, ülkemizde taş ve toprağa dayalı sanayi sektörünü içe dönük özellikleri itibariyle değerlendirecek olursak (tablo 1);

Tablo 1:1998 Yıllık İmalat Sanayi İstatistiklerine Göre Ülkemizde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayilerde Alt Sektörlerin Karakteristikleri (10+ İşçi)

Table 1:According to The Annual Manufacturing Industry Statistics in 1998, The Characteristics of Sub-Sectors in The Non-Metallic Mineral Products Industries

İŞÇİ SAYISI	İŞYERİ SAYISI	KAMU	ÖZEL	ÇALIŞANLARIN YILLIK ORT.	ÇEVİRİCİ GÜÇ 'BG-HP	KATMA DEĞER '000.000
Seramik ve Porselen Sanayii	56	2	54	10.485	66.398	83.609.973
Cam ve Cam Ürünleri Sanayii	112	-	112	14.044	211.386	160.162.453
Pişmiş Kil. Y. Gereçleri Sanayii	357	4	353	19.166	265.761	45.994.578
Çimento, Kireç ve Alçı Sanayii	95	1	94	11.647	932.521	292.662.507
TOPLAM	620	7	613	55.342	1.476.066	582.429.511

Kaynak:DİE, 2001:218

Kaynak:DİE, 2001:218

1998 yıllık imalat sanayi istatistiklerine göre ülkemizde taş ve toprağa dayalı sanayide alt sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin toplamı 620'dir.Taş ve toprağa dayalı sanayi işletmelerinin % 57.6'sını pişmiş kilden yapı gereçleri sanayi işletmeleri teşkil etmektedir.İkinci sırayı % 18.1 oranla cam ve cam ürünleri sanayi almaktadır.Üçüncü sırayı ise % 9'luk oranla çimento, kireç ve alçı sanayi almaktadır.Bununla birlikte taş ve toprağa dayalı sanayiler istihdamının % 34.7'sini pişmiş kilden yapı gereçleri sanayi, % 25.4'nü cam ve cam ürünleri sanayi, % 21'ni çimento, kireç ve alçı sanayi alırken, son sırayı % 18.9 oranla seramik ve porselen sanayi almaktadır.Tablo 1'e göre sektörde çevirici güç büyüklüğü bakımından ilk üç sırayı paylaşan alt sektörler çimento, kireç ve alçı sanayi, pişmiş kilden yapı gereçleri sanayi ve cam ve cam ürünleri sanayi-dir.Sektörde en fazla katma değer yaratan alt sektör çimento, kireç ve alçı sanayi iken, en az katma değer yaratan alt sektör pişmiş kilden yapı gereçleri sanayidir.

Ülkemizde taş ve toprağa dayalı sanayileri değerlendiren yukarıdaki açıklamalardan sonra, makalemizin esasını teşkil eden Çanakkale ili taş ve toprağa dayalı imalat sektörünü ele alacağız. Ancak sektörle ilgili değerlendirmelerimizi 2002 yılı itibariyle ilde faaliyet gösteren dokuz işletmeden altısında yapılan an-

ket verilerine göre ortaya koyacağız.

B. Çanakkale İli'nde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayiler

1.Seramik Sanayii

I.I. Kuruluş Yeri Faktörleri

I.I.a.Tarihçe ve Kuruluş:

Çanakkale ili XVII. yüzyıl ortasından XX. yüzyıl başlarına kadar önemli bir Türk seramik merkezi olmuştur.Çanakkale seramikleri çok orijinal örnekler olmakla beraber (Öney,1971:1), bu örneklerin modern bir endüstri ürünü olarak yerini alması 1960 yılını beklemiştir.

Çanakkale ili seramik sanayiinin öncülüğünü Çanakkale Seramik Fabrikaları yapmıştır.Çanakkale Seramik Fabrikaları için ilk adım, 1953 yılında Çan'da ilk etüt ve proje çalışmalarıyla başlamıştır.Kurulması düşünülen işletmenin kuruluş yeri tespiti, çok ortaklı şirketin kurulması, sermaye ve döviz temini gibi konularda etüt ve proje çalışmalarına 1956 yılına kadar devam edilmiştir.Bu arada makine ve teçhizatın sağlanması için 1956 yılında Çekoslovakya'nın Techoexport proho firmasıyla mukavele ve teknik yardım antlaşması imzalanmıştır (Uluarslan ve Uluarslan,1985:25 ve 26)..

Makine siparişinden sonra çeşitli ülkelerden uzmanların görüşlerinden de istifade edilerek nihai projeler üretilerek tesisleşme hızlandırılmış ve desteklenmiştir.Diğer yandan kurulmakta olan fabrikanın yeterli sermayeye sahip olması için, anonim şirket kuruluşu haline getirilmesi çalışmaları başlamıştır.Ancak o dönemde halka açık anonim şirketçilik olayı ülkemiz için çok yeni bir olay ve düşünce olması nedeniyle, bu konuda birçok sıkıntılar çekilmiştir.Ancak bu zorluklar aşılarak 380 ortağın birleşmesiyle "anonim şirketleşmenin" oluşumu gerçekleştirilmiştir.Bugün şirketin 1500 ortağı bulunmaktadır.

Sözü edilen fabrikalarda yapılan anket verilerine göre adı geçen fabrikaların kuruluş yeri olarak Çan'ı seçmesinde; sırasıyla Çan ve çevresindeki zengin hammadde kaynakları, enerji kaynağı olarak linyit yataklarının varlığı, ucuz işçi temini ve Çanakkaleli olmak gibi sosyo-psikolojik faktörler etkili olmuştur

Böylece 1957 yılında temelleri atılan seramik sanayii; 1960 yılı Eylül'ünde deneme üretimine başlamış ve 1961 yılında ise asıl üretime geçmiştir.Seramik fabrikalarıyla başlayan şirketleşme, bugün, Kale Şirketler Grubu olarak faaliyet göstermektedir.Kale Şirketler Grubu endüstri gurubunda dokuz ayrı fabrikaya sahiptir.Kaleseramik ise Çanakkale Seramik Fabrikalarıyla Kalebodur'un 2000 yılında birleşmesiyle oluşmuştur.Bununla birlikte anket yapılan Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş. 1993 ve Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş. 1992 yılında kurulmuştur.Sözü edilen işletmelerin kuruluş yeri olarak Çan'ı seçmesinde; sırasıyla yukarıda ifade edilen faktörler etkili olmuştur.

I.I.b. Hammadde ve Enerji Temini:

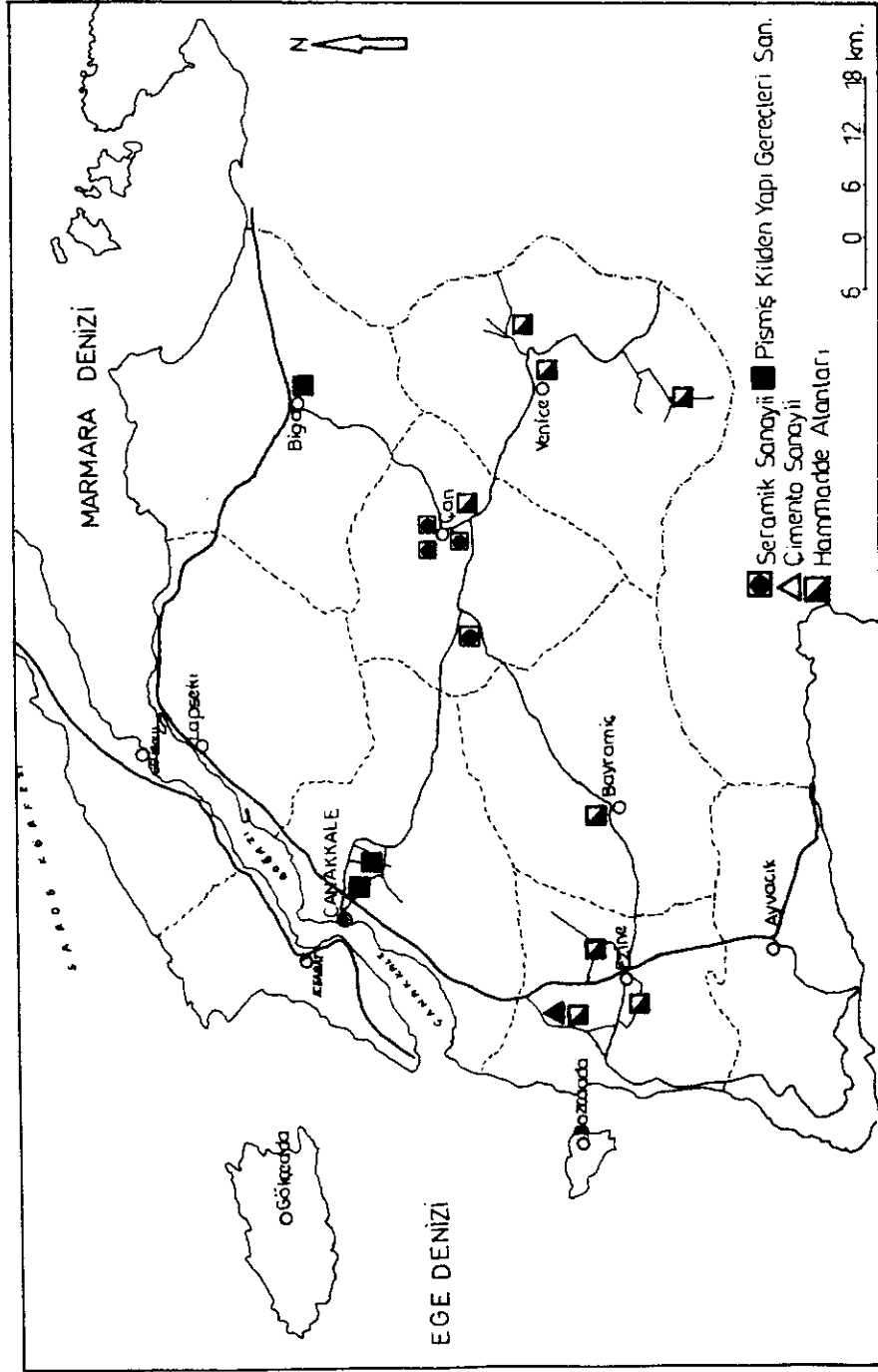
Zengin kaolin, kil yatakları ile kömür yataklarına sahip olan Çan yöresi (Bircan,1997:34); enerjiye fazlasıyla ihtiyaç duyan seramik sektörü için en ideal kuruluş yeridir.Anket verilerine göre bugün Kaleseramik ve Kalevit-Roca Seramik Sanayi A.Ş; 1997'de hizmete açılan iki doğalgaz santraliyle enerji ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamaktadır.Enerji yatırımları devam etmektedir.Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ise enerji ihtiyacını enterkonnekte sistemden temin etme yoluna gitmektedir.

Kaleseramik ve Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş Çan ilçesi ve diğer illerden hammadde temin etmek gayesiyle büyük yatırımlar gerçekleştirilmektedir.Hammadde genellikle Çan, Yenice, Ezine ve ülkemizin muhtelif yörelerinden sağlanmaktadır (Şekil 1).Özellikle Aydın (Çine), Muğla, Manisa, Bursa, Kütahya, Balıkesir Söğüt ve Şile'den hammadde tedariki için yatırımlar hayata geçirilmeye çalışılmaktadır.Bununla birlikte Kale Grubu'na ait hammadde üretim tesisleri 3.5 milyon ton hammadde üretecek kapasiteye ulaşmıştır.İç piyasada Eczacıbaşı, Toprak, Söğüt ve Ege Seramik gibi sektörün önemli kuruluşlarına hammadde pazarlamaktadır.Ayrıca Kale Grubu yedi milyon dolarlık hammadde ihracatını hedef alan yatırımlar gerçekleştirmeye çalışmaktadır.Hammadde ihracatı giderek büyümektedir.

Çanakale Seramik Fabrikaları (Kaleseramik) aynı zamanda yurt dışından hammadde olarak 'kil' ithal etmektedir.Bu ithalat Ukrayna'dan gerçekleştirilmektedir.Buna ilaveten Türk Cumhuriyetleri'ndeki rezervleri işletmeye açıp, dünya piyasalarına sunmayı amaçlamaktadır.Ayrıca Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ise hammadde teminini Çan ve çevre yörelerden temin etmektedir.

I.I.c.Üretim:

Grubun ana kuruluşlarından Kaleseramik, Çanakale Kalebodur Seramik Sanayi dünya seramik sektöründe tek ülkedeki üretim kapasitesi açısından ilk sırada yer almaktadır.Başlangıçta üç adet 90 tonluk mekanik pres ve iki adet tünel fırınla üretime başlayan ve yılda 300 bin m2/yıl fayans, 300 ton/yıl alçak gerilim izolatörü üreten Kaleseramik, geçen 40 yıl zarfında fayans üretimini 70 katı artırarak 21 milyon m2/yıl'a, izolatör üretimini ise 33 kat artırarak 10 bin ton/yıl kurulu kapasiteye çıkarmıştır (Tablo 2).Bununla birlikte kendi tüketim ihtiyacımız ve bir miktar da iç ve dış piyasa talepleri için 25 bin ton/yıl frit, 5 bin ton/yıl özel refrakter ve koordinat malzeme, 300 ton/yıl sanat seramikleri üretimi gerçekleştirmektedir.Başlangıçta yılda 275 bin m2/yıl olan sırlı ve sırsız yer karosu imalatı, 55 milyon m2/yıl kurulu kapasiteye ulaşmıştır. Böylece Kaleseramik üretimleri toplamında dünyanın önde gelen seramik üreticisi bir kuruluştur. Kuruluşlarından bu yana üretmiş oldukları seramik kaplamalık malzemelerle dünya çevresini 12 m. genişliğinde seramik bir kuşakla kaplamak mümkündür.Ayrıca bugün, yer ve duvar kaplamalık seramik malzeme üretimi itibariyle Türkiye üretiminin % 23'nü gerçekleştirmektedir.Buna ilaveten 2000 yılı itibariyle Türki-

Şekil 1- Çanakkale İli Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi Kuruluşları ve Hammadde Alanları

Fig. 1- The Non-Metallic Mineral Products Industries and The Fields of Raw Materials in Çanakkale.

ye'nin İtalya ve İspanya'dan sonra Avrupa'da üçüncü, dünyada ise Çin, İspanya, İtalya ve Brezilya'dan sonra beşinci sırada yer almasında Kale Grubu'nun çok önemli bir payı vardır (Sazcı, 2000:7).

Kaleseramik çağımızın teknolojik gelişmelerini yakından izleyerek, kendi bünyesinde üretim teknolojilerini daima yenilemiştir. Başlangıçta seramik üretiminde 72 saat olan pişirme zamanı 35-40 dakikaya gerilemiş ve 10 m²/gün/kişi olan üretim miktarı; yeni tesislerin işletmeye açılmasıyla birlikte 300 m²/gün/kişiye çıkarılmıştır. Çanakkale Seramik İzolatör Fabrikaları 10.000 ton/yıl olan üretim kapasitesiyle Avrupa'nın önde gelen üretim kapasitesine sahiptir. Trafo ve enerji nakil hatları ve bu tesislerde kullanılan cihazlara izolatör vermekte olan fabrika, Türkiye'de kullanılan ve toplam uzunluğu 300 bin km olan orta ve yüksek gerilim enerji nakil hatlarınının 220 bin km.lik kısmında başarıyla kullanılmaktadır. Bu çalışmaların Türkiye ekonomisine önemli bir döviz tasarrufu sağlamış olduğu ortadadır (Kale 1957-40.Yıl 1997,1997:52). Anket yapılan diğer iki işletmenin 2002 yılı üretim verileri tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Çanakkale İli Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii Kuruluşları ve Bunlara Ait Bazı Karakteristikler (Çanakkale San. ve Tic. Odası Verileri-2002)

Table 2: The Foundations of Non-Metalic Mineral Products Industry in The Province of Çanakkale and Some Characteristics Related to them

İŞLETMENİN ADI	ÜRETİM KONUSU	KURULU KAPASİTE	YILLIK ÜRETİM	İSTİHDAM	İHRACAT *
Kaleseramik, Çanakkale	Çanak Seramiği	22.000.000 ton	21.000.200 ad	1.500	56
	Kaleholur Seramik Sanayi A.Ş.	1.900.000 ton	8.714 ton		miç dolar
	İzolatör	5.000 ton	5.000 ton		
	Yeni Karesi	13.500.000 m ²	20.797.485 m ²		
Çanakkale Akl ANSA	Çizim	5.000 ton	5.000 ad		
	Çimento Sanayi A.Ş.	Mühür Çimento	3.800.000 ton	2.750.000 ton	114
Kaleve/Roca Sanitler Seramik Sanayi A.Ş.	Klinker	1.0 milyon ton	500.000 ton		miç dolar
	Çanakkale Çiğnek	71.700.000 adet	28.000.000 adet	643	miç dolar
	İzolatör	61.000 adet	27.100		
Kaleve/Roca Sanitler Seramik Sanayi A.Ş.	Rezervuar Mescun	56.014.015.000 adet	25.274.000 adet		
	Kaleve/Roca Sanitler Seramik Sanayi A.Ş.	Yeni deşme ve	145.000 m ²	80.613 m ²	16
Hemanlar İst. A.Ş. (Çanakkale)	Merdiven basamağı		37.150		
	Pera Seramik Sanayi ve Tic. A.Ş. (Çiğnek)	Seramik Duvar Karesi	1.500.000 m ²	750.000 m ²	98
Katoşan-Kale Toprak San. Adı Komandit Şirketi (Çanakkale)	İzolatör	1.500.000 adet			miç dolar
	Çiğnek	2.7 miç adet	2.7 miç adet	6	
Aydollar Taş San. ve Tic. A.Ş. (Bigeç)	Çiğnek	1.8 miç adet	2.7 miç adet	15	

*2002 Yılı İhracat Verilerine Göre

Kaleseramik ve Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş ürünleri itibariyle TSE, İSO 9001 ve diğer uluslararası kalite belgelerine sahip olması, ürünlerinin ülke ve dünya pazarlarında haklı ve geniş bir yer edinmesine neden olmuştur.Çanakkale Seramik Fabrikaları ihracatı amaçlayan üretim anlayışıyla; Orta-doğu, Avrupa ve Amerika'ya yönelik ihracatta bulunmaktadır.

I.I.d.Pazar:

Kaleseramik, dünyanın en önde gelen gelen üretim büyüklüğü ve kalitesi ile yurt içi pazar alanları dışında dünya pazarlarında kendine geniş bir yer edinmiştir.Beş kıtada altmış ülkeye ihracat yapılmakta olup, ihracatta başı AB ülkeleri, K.Amerika, Uzakdoğu ve Ortadoğu ülkeleri almaktadır (Şekil 2).1999 yılında İspanya'nın Roca Grubu ile ortaklık anlaşması imzalayarak Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş. adı altında üretime geçen adı geçen işletme de, İspanyol ortağı ile dünya pazarlarına girmeyi amaçlamaktadır.2001 yılı itibariyle on dört ülkeye ihracatta bulunmuştur. Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ülke içi pazarı dikkate alan bir üretim anlayışından sıyrılarak ihracata da başlamıştır.

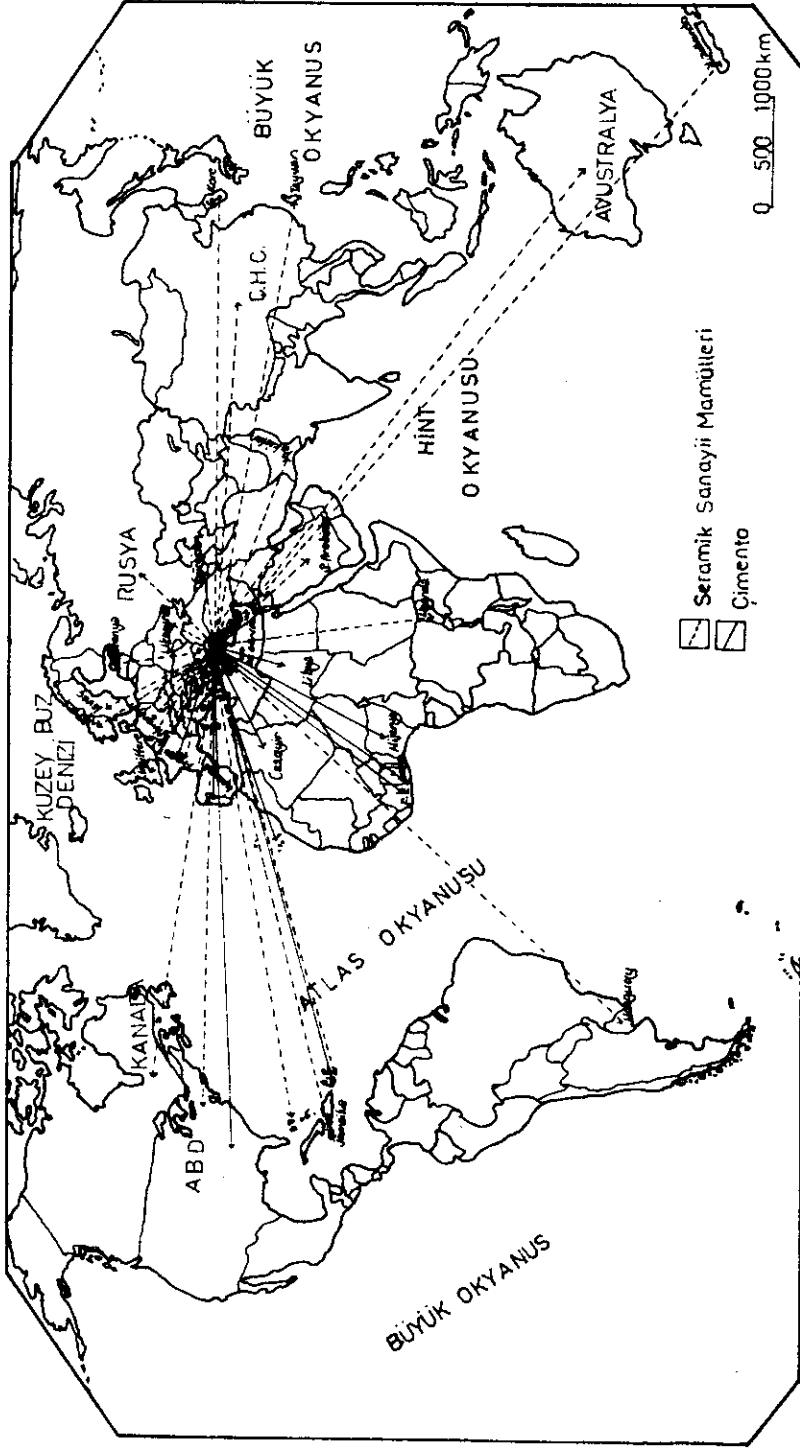
I.I.e.İşgücü:

Çanakkale Seramik Fabrikalarının üretime başladığı 1960'lı yıllarda personel mevcudu 315 kişiydi.İşletmenin büyümesine bağlı olarak istihdam büyüklüğü 1970'te 1100, 1975 yılında 2500, 1980'e gelindiğinde ise 2800 kişiye ulaşmıştır.Bugün ise Kaleseramik işletmesinde 1.272 işçi, 35 ustabaşı, 120 teknik personel, 114 büro personeli ve 48 yönetim personeli olmak üzere toplam 1.589 kişi (418'i bayan ve 1171'i erkek) istihdam edilmektedir.Teknik personel hariç, diğer personel tamamen Çan ilçesi ve çevre ilçelerden temin edilmektedir.Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş. bünyesinde 64 (14'ü bayan ve 50'si erkek) ve Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş. bünyesinde 98 (22'si bayan ve 76'sı erkek) kişi istihdam edilmektedir.

I.I.f. Devlet Yatırımları ve Teşvikler:

Çanakkale'de devletin sanayiinin gelişmesine katkısı kamu yatırımları ve teşvikler aracılığıyla olmaktadır.Çanakkale'nin 1973 yılında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmasıyla birlikte kamu yatırımları giderek artmıştır.

1957 yılında kurulmaya başlanan Çanakkale Seramik Fabrikaları, o günkü sermayesinin % 33'nü Etibank'ın iştiraki ile sağlamıştır.Bu katılım ile büyüme imkanı bulan kuruluş, bugüne kadar birçok devlet yatırım ve teşviki alarak uluslararası ölçekte bir işletme halini almıştır. 01.01.1980 - 31.12.1997 tarihleri arasında Kale Grubu fabrikaları otuz ikisi seramik (Kaleseramik), üçü madencilik ve ikisi enerji alanında olmak üzere toplam otuz yedi teşvik belgesi almıştır.Bununla birlikte Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ise bir teşvik belgesi almıştır (Çanakkale Sanayi ve Ticaret İl Müd. Verileri-2001). Söz konusu teşvik belgeleri, yenileme, komple yeni yatırım, modernizasyon, darboğaz giderme ve tevsi amaçlı alınmıştır.

Şekil 2- Çanakkale İli Taş ve Toprağa Dayalı Sanayilerinin İhracatta Bulunduğu Bazı Ülkeler.
 Fig. 2- The Major Countries to Which The Industries of the Non Metallic Mineral Products in Çanakkale Have Been Exporting.

1.2.İşletmelerin Genel Özellikleri

1.2.a.Alansal Büyüklüğü:

Bir sanayi kuruluşunun büyüklüğünü ortaya koyan ölçütlerden biri de, işletmelerin kapladığı kapalı alanlardır.Bu noktada Kaleseramik kuruluşunu değerlendirecek olursak; sözü edilen işletmelerin geniş bir kapalı alan üzerinde üretim faaliyetinde bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte Kaleseramik kuruluşunun entegre üretim sistemi dahilinde üretimde bulunması ve iki ayrı fabrikadan meydana gelmiş olması, bu işletmenin fiziki yapısı ve alansal büyüklüğünü belirleyen önemli unsurlardır.

Anket verilerine göre Kaleseramik, 250 bin m²'lik oldukça geniş bir kapalı alana sahiptir.Bununla birlikte 1.2 milyon m²'lik açık alana sahip olan işletme, bu anlamda büyük ölçekli bir imalat sektörü işletmesidir.1960'larda faaliyete geçen işletme zamanla büyüyerek kompleks bir işletme halini almıştır.Bununla birlikte Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş 25 bin m² kapalı alan ve 100 bin m² açık alana sahiptir.Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş ise 2.500 m² kapalı alan ve 3 bin m² açık alana sahiptir.Dolayısıyla anket yapılan işletmelerde ortalama kapalı alan büyüklüğü 92.500 m² iken, açık alan büyüklüğü 434 bin m²'dir.Ancak sözü edilen ortalama değerlerin üzerinde açık ve kapalı alana sahip tek işletme Kaleseramik'tir.

1.2.b.Donanım ve Örgütlenme Yapıları:

Sanayi kuruluşlarının donanım ve örgütlenme yapıları tesislerin genişleyebilmeleri, yeni teknolojiye ayak uydurabilmeleri ve yenilenebilme yetenekleri açısından önem taşımaktadır (Mutluer, 1995:165).Anket verilerine göre Kaleseramik, Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş ve Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş modern bir işletmenin sahip olması gereken tüm ana üniteler (üretim ünitesi, depo/antrepo, park yeri, yakıt ve su deposu ve atık madde deposu) ile alt ünitelere (yönetim, hammadde alımı, kalite kontrol, personel, muhasebe, pazarlama, halkla ilişkiler, AR-GE ve ithalat ve ihracat) sahiptir.Çanakkale seramik sanayi üretimde çok büyük önem arz eden ana üniteler yanında alt üniteleri de oluşturarak tüm faaliyetlerini kendi bünyelerinde tamamlamaktadırlar.

1.2.c.Yeni Yatırım Projeleri ve Modernizasyon:

Türkiye'de üretilen seramiğin % 23'nü tek başına üreten Kaleseramik, dünyanın en genç ve ileri teknolojisini kullanan kuruluşlardan biridir.İşletmelerinde kullanılan makine parkının % 90'ı üç yaşın altındadır.Müşteri memnuniyetini esas alan bir kalite politikasına sahip olan Kaleseramik, ulusal ve uluslararası teknolojik gelişmeleri yakından takip etmektedir.Her yıl cirosunun % 2'sini AE-GE çalışmalarına ayırarak yeni ürünlerle iç ve dış pazarlarda kalite sürekliliğini sağlamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte 1999 yılında İspanya'nın Roca Grubu ile ortaklık anlaşması imzalayarak Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş. adı altında üretime geçen adı geçen işletme, 1999-2004 yılına kadar sürecek

60 milyon dolarlık yatırımla ürünlerinin % 50'sini ihraç etmeyi planlamaktadır. Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ise işletmeyi büyütme ve makine artırımına yönelik yatırım kararları almıştır.

1.2.d.Hukuki Durum:

Anket yapılan seramik sanayi işletmelerinin hukuki açıdan örgütlenme yapıları incelendiğinde; üç işletmenin de anonim şirket olduğu görülmektedir. Anonim şirketler çok sayıda sermaye sahibi bir araya getirdiğinden, işletmelerin üretim teknolojilerini yenileyebilme, makine artırımını, bina ve personel bakımından büyüebilmelerine imkan tanımaktadır.

1.3.Çevresel Etkiler:

Çanakkale Seramik Fabrikaları, 1997'de hizmete açılan iki doğalgaz santraliyle çevreye olabilecek etkileri de en aza indirmiş oldu. Kale Grubu kuruluşları seramik sanayiindeki gelişmeleri ISO standartları çerçevesinde takip ederek, çevreye uyumlu üretim teknolojilerini kendi işletmelerinde uygulamaktadır. Çanakkale Seramik Fabrikalarının (Kaleseramik ve Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş.) Çan şehri içinde yer alması nedeniyle fabrika bacalarına filtre takılarak hava kirliliği en aza indirilmiştir. Ayrıca işletmelerde kullanılan hammaddelerin özelliğinden kaynaklanan bol miktardaki katı atık, katı atık değerlendirme biriminde işlenerek tekrardan üretime kazandırılmaktadır. Ayrıca işletmenin şehir içinde yer almasından kaynaklanan gürültü kirliliği ve trafik yoğunluğu noktasında da gerekli önlemler alınmaktadır. Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ise çevreye duyarlı üretim yapılanmaları içerisinde bulunmaktadır.

2. Çimento Sanayii

2.1.Kuruluş Yeri Faktörleri

2.1.a.Tarihçe ve Kuruluş:

Çanakkale ilinde taş ve toprağa dayalı sanayiinin diğer bir önemli kuruluşu da, Çanakkale AKÇANSA Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.'dir. Bu fabrika, Ezine'ye bağlı Mahmudiye Köyü'nde kurulmuştur. Çanakkale Çimento Sanayi A.Ş. 1975'de 250 milyon sermaye ile 1980'de üretime geçmesi planlanarak kurulmuştur. Kurucuları Yapı ve Kredi Bankası, Endüstri Holding, Türkiye İmar Bankası, Sınai ve Mali Teşebbüsler A.Ş. ve Bayındırlık İşleri A.Ş.'dir. Fabrikanın sermayesini "özkaynak ve kredi kaynakları" teşkil etmiştir.

Anket verilerine göre Çanakkale çimento sanayiinin Çanakkale'yi kuruluş yeri olarak seçmesinde en önde gelen faktörün 1973 yılında Çanakkale'nin kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına alınmasıyla yatırımcılara sağlanan teşviklerdir. Bununla birlikte yörenin çimentonun hammaddesi olan kalker, kil, alçıtaşı v.s. hammadde kaynakları bakımından zengin olması ve deniz yolu ulaşımının varlığı diğer kuruluş yeri faktörleri arasında sayılabilir.

Ancak bugün fabrikanın en önemli hissedarı Sabancı Holding'dir. Sabancı Holding ile CBR Grubu ortaklığında kurulan Akçimento ile Çanakkale Çimento'nun birleşmesi sonucu 01.10.1996 tarihinden itibaren fabrika Çanakkale AKÇANSA Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş. adı altında faaliyet göstermektedir. Daha sonra CBR Grubunun Heidelberg Cement Grubu tarafından satın alınmasından sonra yabancı ortağı Heidelberg Cement Grubu olmuştur.

AKÇANSA hisselerinin % 79.4'ne Sabancı Holding ve Heidelberg Cement Grubu eşit oranlarda sahiptir. Kalan % 20.6'lık hisse ise İMKB'de halka arz edilmiştir.

2.1.b.Hammadde ve Enerji Temini:

Çanakkale çimento sanayiinde kullanılan hammaddeler kalker, kil, kaolen ve demir cevheridir. Sözü edilen hammaddelerden büyük çoğunluğu AKÇANSA'nın kendi işletme ocağından temin edilirken, bazıları da diğer bölgelerden temin edilmektedir. Kalker ve kil, işletmenin kendi ocaklarının bulunduğu Bozalan Köyü (Ezine)'nden, kaolen Sarıbeyli/Balıkesir ve demir cevheri ise Eğmir/Balıkesir ocaklarından elde edilmektedir. Zaman zaman da alçıtaşı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden ithal edilmiştir (Şekil 1).

Çanakkale çimento sanayiinin kuruluş yeri faktörlerinden biri de enerjiye yakınlıktır. Çan linyit işletmeleri bu noktada çekici unsurlar arasında yer alsa da işletme ihtiyaç duyduğu enerjiyi enterkonnekte sistemden sağlamaktadır.

2.1.c. Üretim:

1980'lerin başında deneme üretimine geçen fabrika iki ayrı birimden teşekkül etmektedir. Ana fabrika Ezine yakınlarındaki Mahmudiye Köyü'ndedir. Bu fabrikada klinker üretilmektedir. İkinci birim ise ana fabrikaya 9 km. uzaklıktadır. Burada yarı mamul klinker çeşitli katkı maddeleriyle nihai ürün olan çimento haline dönüştürülmektedir. Ayrıca burada paketleme ve depolama tesisleriyle, 251m. boyunda ve 5 bin tona kadar yük alabilen gemilerin yanaştığı fabrikaya özel iskele bulunmaktadır. Üretilen çimento, paket ve dökme olarak kara ve deniz yoluyla iç ve dış pazarlara sevk edilmektedir (Şekil 2). Çanakkale Çimento Sanayi'nin kurulu kapasitesi 3.8 milyon ton/yıl olmakla birlikte, yıllık üretim 2.7 milyon ton muhtelif çimento, bir milyon ton hazır beton ve beş yüz bin ton civarında klinkerdir. ISO 9002 belgesine sahip olan AKÇANSA uluslararası standartlarda üretim kalitesine sahiptir.

2.1.d. Pazar:

AKÇANSA'nın pazar alanlarını tüm Türkiye ve yurt dışı teşkil etmektedir. AKÇANSA'nın iç piyasada pazar alanı ağırlıklı olarak Ege ve Marmara Bölgeleri iken, dış piyasada her yıl değişimle birlikte 10-12 ülke olabilmektedir. Anket verilerine göre mamullerin taşınmasında karayolu ve deniz yolu tercih edilmekte, il'den demiryolunun geçmeyişi maliyetleri artırıcı etki yapmaktadır. İşletme 2000 yılında iç piyasada 1.9 milyon ton çimento ve 1.5 milyon ton hazır beton satışı

gerçekleştirirken, dış piyasada 1.2 milyon ton çimento ve 138 bin ton klinker satışı gerçekleştirmiştir.

1999 yılında yaşanan depremler ve ardından ekonomik krizden kaynaklanan inşaat sektöründeki durgunluk 2000 yılı satışlarını olumsuz yönde etkilemiştir. 2000 yılının ikinci yarısından itibaren kalıcı konut inşaatlarının başlamasıyla birlikte çimento üretimi artış göstermiştir. İşletme 2001 yılında iç piyasada 1.7 milyon ton çimento, 90 bin ton klinker ve 1 milyon ton hazır beton satışı gerçekleştirenken, dış piyasada 830 bin ton çimento ve 409 bin ton klinker satışı gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin 2000 yılında 6.6 milyon ton olan çimento ve klinker ihracatının yaklaşık % 25'i AKÇANSA tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.1.e. İşgücü:

Anket verilerine göre Çanakkale AKÇANSA Çimento Sanayiinde çalışan kişi sayısı 314'dür. 314 kişinin onu kadın, geri kalan 304 kişisi erkek işçiden oluşmaktadır. AKÇANSA'da istihdam edilen 314 kişinin 231 kişisi işçi, yirmi sekizi yönetim personeli, yirmi beşi teknik personel, yirmi dört kişisi büro personeli ve altı kişi de ustabaşından oluşmaktadır. İşgücünün tamamı Çanakkalelilerden oluşmaktadır.

2.1.f. Devlet Yatırımları ve Teşvikler:

01.01.1980-31.12.1997 tarihleri arasında Çanakkale AKÇANSA Çimento Sanayi, altı teşvik belgesi almıştır (Çanakkale Sanayi ve Ticaret İl Müd. Verileri-2001). Söz konusu teşvik belgeleri yenileme, komple yeni yatırım, modernizasyon, darboğaz giderme ve tevsi amaçlı alınmıştır.

2.2. İşletmenin Genel Özellikleri

2.2.a. Alansal Büyüklüğü:

1980 yılında üretime geçen Çanakkale AKÇANSA Çimento Sanayi geniş bir alan üzerinde üretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Anket verilerine göre işletme toplam alansal büyüklüğü 2.485.289 m²'dir. Bunun 52 bin m²'si kapalı alan ve geri kalan 2.433.289 m²'si açık alandır. İşletmenin geniş bir kapalı alana sahip olduğu görülmektedir. Ancak ek tesisler günümüzün değişen koşullarına bağlı olarak daha geniş alanlar üzerinde üretimde bulunmaktadır.

2.2.b. Donanım ve Örgütlenme Yapısı:

Anket verilerine göre Çanakkale AKÇANSA Çimento Fabrikası çağdaş bir işletmenin sahip olması gereken tüm ana üniteler (üretim ünitesi, depo/antrepo, park yeri, yakıt ve su deposu arıtma tesisi ve atık madde deposu) ile alt ünitelere (yönetim, hammadde alımı, kalite kontrol, personel, muhasebe, pazarlama, halkla ilişkiler, AR-GE ve ithalat ve ihracat) sahiptir. Çanakkale AKÇANSA Çimento Fabrikası, çimento fabrikaları üretimde çok büyük önem arz eden ana üniteler yanında alt üniteleri de oluşturarak tüm faaliyetlerini kendi bünyelerinde

tamamlamaktadırlar.

2.2.c.Yeni Yatırım Projeleri ve Modernizasyonu:

AKÇANSA Çimento Fabrikası başta üretim teknolojisi olmak üzere her alanda yeni yatırımlar yapmaktadır.Bu kapsamda işletme 2000 yılında 1.7 trilyon tutarında yatırım harcamasında bulunmuştur.Ancak ülkemizde yaşanan ekonomik kriz ve inşaat sektöründeki durgunluk yeni yatırım projelerinin askıya alınmasına neden olmuştur.

2.2.d.Hukuki Durum:

Çanakkale AKÇANSA Çimento Fabrikası, 1974 yılında Çanakkale Çimento Sanayi Anonim Şirketi adıyla kurulmuştur.Bugün ortakları değişse de anonim şirket hukuki statüsü içerisinde üretime devam etmektedir.

2.3.Çevresel Etkiler:

Çanakkale AKÇANSA Çimento Fabrikası'ndan kaynaklanan toz emisyonları zaman zaman yöre halkının şikayetlerine sebep olmuştur.Bunun üzerine fabrika filtrelerinin modernizasyon çalışmaları Mayıs 1999'da tamamlanarak çevresel etkiler minimuma düşürülmüştür.Bu kapsamda döner fırın by-pass elektrofiltre ve soğutma kulesi, klinker soğutma elektrofiltreleri, dökme çimento gemi yükleme sisteminin tozsuzlaştırılması, kömür homojenizasyonu ve klinker kamyon yükleme sisteminin tozsuzlaştırılması gibi çalışmalarla çevresel etkiler minimuma indirilmiştir. Fabrika 1999 ve 2000 yıllarında İstanbul Sanayi Odası'nca "Çevre Teşvik Ödülü"ne uygun görülmüştür.

3. Pişmiş Kilden Yapı Gereçleri Sanayii (Tuğla ve Kiremit Sanayii)

3.1.Kuruluş Yeri Faktörleri

3.1.a.Tarihçe ve Kuruluş:

Çanakkale şehrine 5 km. mesafede Balıkesir yolu üzerinde 1974 yılında kuruluş bulunan Katopsan-Kale Toprak Sanayi Adi Komandit Şirketi Çanakkale ili pazarını dikkate alan bir üretim anlayışı içerisinde bulunmaktadır.Bununla birlikte Biga ilçesi Aydınlar Köyü'nde 1973 yılında faaliyete geçen Aydınlar Tuğla Sanayi ve Ticaret A.Ş. yakın çevre pazarlara yönelik üretimde bulunmaktadır.Anket verilerine göre yakın çevredeki hammadde kaynakları ve ulaşım, adı geçen işletmelerin kuruluş yerlerini belirleyen başlıca faktörlerdir.Ayrıca söz konusu işletmeler kendi öz kaynakları ve kredi imkanlarıyla kurulmuşlardır.

3.1.b.Hammadde ve Enerji Temini:

Anket verilerine göre adı geçen işletmeler hammadde ihtiyaçlarını yakın çevre işletme ocaklarından temin etmektedirler. Enerji ihtiyaçlarını enterkonnekte sistemden sağlamaktadırlar.

3.1.c.Üretim:

Katopsan-Kale Tuğla Fabrikası'nın yıllık kurulu üretim kapasitesi 2.7 milyon adet tuğla-kiremit olup, fabrika kurulu kapasiteye yakın üretim yapabilmektedir. Aydınlar Tuğla Fabrikası yıllık 3.8 milyon adet tuğla üretim kapasitesine sahip olmakla birlikte 2001 yılında 2.7 milyon adet tuğla üretiminde bulunmuştur. Adı geçen işletmeler büyük ölçüde sezonluk çalışmaktadır.

3.1.d.Pazar

Katopsan-Kale Toprak Sanayi sadece Çanakkale ili pazarına yönelik üretimde bulunurken, Aydınlar Tuğla Fabrikası Çanakkale ili ve çevre illerde mamullerini pazarlamaktadır.

3.1.e.İşgücü:

Katopsan-Kale Toprak Sanayi ile Aydınlar Tuğla Fabrikası'nın her ikisi de 35 kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır. Katopsan da istihdam edilenlerin yirmi yedisi işçi, ikisi yönetim personeli, ikisi teknik personel, ikisi büro personeli ve iki kişi de ustabaşından oluşmaktadır. İşgücünün tamamı Çanakkalelilerden oluşmaktadır. Aydınlar Tuğla Fabrikası'nda ise istihdam edilenlerin yirmi altısı işçi, ikisi yönetim personeli, ikisi teknik personel, biri büro personeli ve dört kişi de ustabaşından oluşmaktadır. İşgücünün tamamı Çanakkalelilerden oluşmaktadır. İşletmelerde büro personeli dışında kadın personel istihdamı bulunmamaktadır. Pişmiş kilden yapı gereçleri sektöründe ortalama işyeri büyüklüğü 35 kişidir. Ancak adı geçen işletmeler sezonluk çalışmaktadır.

3.1.e.Devlet Yatırımları ve Teşvikler:

Adı geçen işletmelerin kurulmasında devlet yatırım teşviklerinin önemli bir katkısı vardır. Çünkü dikkat edilirse adı geçen işletmeler Çanakkale'nin kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmasıyla kurulmuşlardır.

3.2.İşletmelerin Genel Özellikleri

3.2.a.İşletmelerin Alansal Büyüklükleri:

Anket verilerine göre Katopsan-Kale Toprak Sanayi yirmi beş bin m² kapalı alan ve beş bin m² açık alana sahiptir. Aydınlar Tuğla Fabrikası ise otuz bin m² kapalı alan ve elli bin m² açık alana sahiptir. Dolayısıyla tuğla-kiremit sektörü işletmeleri oldukça geniş kapalı ve açık alana sahip işletmelerdir.

3.2.b.Donanım ve Örgütlenme Yapıları:

Anket verilerine göre Katopsan-Kale Toprak Sanayi çağdaş bir işletmenin sahip olması gereken ana ünitelerden üretim ünitesi, depo/antrepo, park yeri, yakıt ve su deposu ve atık madde deposuna sahipken, alt ünitelerden yönetim, kalite kontrol, personel, muhasebe, pazarlama ve halkla ilişkiler ünitelerine sahiptir. Bununla birlikte Aydınlar Tuğla Fabrikası ana ünitelerden üretim ünitesi,

depo/antrepo, park yeri, yakıt ve su deposu ve atık madde deposuna sahipken, alt ünitelerden yönetim, kalite kontrol, personel, muhasebe ve halkla ilişkiler ünitelerine sahiptir. Dolayısıyla adı geçen işletmeler üretimde çok büyük önem arz eden ana üniteler yanında alt üniteleri de oluşturarak tüm faaliyetlerini kendi bünyelerinde tamamlamaya çalışmaktadırlar.

3.2.c. Yeni Yatırım Projeleri ve Modernizasyon:

Adı geçen işletmeler ülkemizde yaşanan ekonomik krizden kaynaklanan bir yatırım projelerinin bulunmadığını ifade etmişlerdir.

3.2.d. Hukuki Durum:

Katopsan-Kale Toprak Sanayi 1974 yılında adi komandit şirket olarak kurulmuştur. Aydınlar Tuğla Sanayi ise 1973 yılında anonim şirket hukuki statüsü ile kurularak bugüne kadar faaliyetlerini aynı statüde sürdürmüşlerdir.

3.3. Çevresel Etkiler:

Tuğla-kiremit fabrikalarından kaynaklanan önemli bir çevre sorun bulunmaktadır. Fabrika katı atıklarının uygun ortamlarda depolanmasıyla muhtemel çevresel etkiler ve görüntü kirliliğinin önüne geçilmiştir.

C. İl Taş ve Toprağa Dayalı Sanayilerinin Karşılaştığı Sorunlar:

Son yıllarda ülkemizde yaşanan doğal afetler ve sosyo-ekonomik bunalımlar inşaat sektörünün krize girmesine yol açmış ve sektör üretimin önemli ölçüde düşmesine yol açmıştır. Aynı süreç Çanakkale ili taş ve toprağa dayalı sanayilerinde de yaşanmıştır. Çanakkale ilinde taş ve toprağa dayalı sanayinin karşılaştığı diğer sorunlar arasında ilk sırada liman sorunu gelmektedir. Sektör mamullerini, iç ve dış pazarlara Bandırma Limanı ve bazı küçük iskeleler üzerinden ulaştırmaktadır. Bu da rekabet koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kapsamda büyük bir bölümü bitirilmiş olan Çanakkale Limanı'nın tamamlanarak işletme hakkının İl müteşebbislerine devredilmesi istenmektedir. Bunun yanında uzak bölgelerden hammadde temini, yerli ve yabancı firma rekabet fazlalığı, talep istikrarsızlığı ve standart dışı ürünlerin haksız rekabeti karşılaşılan diğer sorunlar arasındadır. Ayrıca seramik sanayi dışındaki işletmelerin enerji üretim birimlerinin bulunmaması nedeniyle enerjinin pahalı olması maliyetleri artırmaktadır.

D. Çanakkale İli'nde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayilerin Yöre ve Ülke Ekonomisine Etkileri:

Çanakkale seramik sanayinin öncü kuruluşları olan Çanakkale Seramik Fabrikaları (Kaleseramik) bugüne kadar 850 milyon dolar yatırım yaparak, sanayi ve ekonomik faaliyetleriyle devlete 500 milyon dolar değerinde vergi ödemiştir. Ülkeye 700 milyon dolar tutarında ihracat geliri sağlamış, binlerce insana 400 milyon dolar tutarında istihdam olanağı yaratmıştır.

Türkiye seramik üretiminin % 23'nü karşılayan Çanakkale Seramik Fabrikaları, beş kıtadan altmış ülkeye yaptığı ihracatla da konusunda en çok döviz girdisi sağlayan kuruluşlardan biri olma özelliğini korumaktadır.İhracatın en önemli bölümü dünyanın en önde üreticisi durumunda olan İtalya ve diğer AB ülkelerine gerçekleştirilmektedir.

Çanakkale AKÇANSA Çimento Sanayii 1981 yılından bu yana ihracat yapmaktadır.1981'de 320 bin tonluk dış satım gerçekleştiren kuruluş, giderek ihracatını artırmaktadır.2001 yılı itibariyle 54.6 milyon dolarlık ihracat yapan işletme; ihracatını Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine yapmaktadır (Şekil 2).

Bununla birlikte Çanakkale ilinde faaliyet gösteren sanayii kuruluşlarının 2001 yılı ihracatları toplamı yaklaşık 185 milyon dolardır.Bu ihracatın da yaklaşık % 25'i Almanya'ya gerçekleşmiştir (Çanakkale Sanayii ve Ticaret Odası Verileri, 2002).İl'den gerçekleşen ihracatın % 59'nu taş ve toprağa dayalı sanayii ürünleri sağlamıştır.O halde Çanakkale ili imalat sektöründe taş ve toprağa dayalı sanayii, ihracat kapasitesi en geniş imalat sektörü olup, yöre ve ülke ekonomisine önemli bir döviz girdisi sağlamaktadır.Ayrıca Kaleseramik Fabrikaları İstanbul Sanayii Odası tarafından tespit edilen Türkiye'nin 500 büyük firması sıralamasında yer alarak, yöre ve ülke ekonomisinin de ne denli önemli kuruluşlar olduklarını ortaya koymuşlardır.

Çanakkale Sanayii ve Ticaret Odası verilerine göre; Çanakkale ili imalat sanayii içinde taş ve toprağa dayalı sanayi katma değer açısından il ekonomisine en fazla katkı sağlayan imalat sektörüdür.Adı geçen sektörü, gıda ve içki sanayii izlemektedir.

Çanakkale ili taş ve toprağa dayalı sanayiinin ülke ekonomisine katkıları yanında yöresel etkilerine gelince;

Yörede taş ve toprağa dayalı sanayi kuruluşları yan kuruluşlarıyla beraber geniş bir istihdam olanağı yaratmaktadır.Bugün seramik, çimento, tuğla ve kiremit fabrikaları 4014 kişiye istihdam olanağı yaratmaktadır.Bu sayı; yaz döneminde işe alınan mevsimlik işçilerle daha da artmaktadır.Çanakkale Ticaret ve Sanayii Odası verilerine göre; Çanakkale ilinde iktisaden faal nüfusun sektörel dağılımına baktığımızda, çalışan nüfusun yaklaşık % 34.4'ü taş ve toprağa dayalı sanayii tarafından istihdam edilmektedir.Buna karşılık Çan ilçesinde imalat sektöründe çalışanların % 85.4'ü seramik sanayiinde istihdam edilmektedir (Çanakkale Sanayi ve Ticaret Odası Verileri-2002).

Bir yörede belirli bir ekonomik faaliyetin özellikle de sanayii faaliyetlerinin ve maden çıkarımının önem kazanması ve giderek gelişmesi, nüfus yoğunluğunun hızla artmasına neden olmaktadır.Çan ilçe merkezi nüfusu 1950-2000 devresinde yaklaşık 29 kat büyüme göstermiştir.1950'lerde sadece bin nüfuslu bir köy olan Çan; Çanakkale Seramik Fabrikalarının giderek kapsam genişletmesi, ilçede kömür işletmelerinin varlığı ve bunlara bağlı ticaret ve nakliye hizmet-

lerinin bu merkeze gelmesi, Çan'ı giderek büyüten ve şehirleştiren bir faktör olmuştur. Böylece 2000 Nüfus Sayımı itibarıyla 28.878 gibi bir nüfusa sahip olan Çan şehri, aynı zamanda "köyden sanayii şehrine dönüşen bir yerleşmenin" tipik örneklerinden biridir. Ayrıca Çan'da kentleşme hızı %0 19.20 gibi oldukça yüksek bir seviyededir.

Bu gelişmelere binaen Çan ilçesi, Çanakkale ili, ilçeleri itibarıyla gelişmişlik sıralamasında 1996'da 3. sırada yer alırken, aynı yılda ülkemizin 858 ilçesi içerisinde 125. sırada yer almıştır¹ (Bircan, 1997:7).

Bununla birlikte, Kale Grubu'nun sosyal amaçlı yatırımları yöreye büyük bir katkı sağlarken, her yıl 27 Temmuz'da büyük bir coşkuyla kutlanan Seramik Bayramı ve beraberinde düzenlenen etkinlikler yörede büyük bir canlılığın yaşanmasına neden olmaktadır.

E. Sonuç ve Öneriler:

Ülkemizin sanayileşmesinde 1950'lerin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu yıllarda ülkemizin sanayi sektöründe öncü kuruluşların temellerinin atıldığı ya da işletmeye açıldığını görmekteyiz. İşte bu dönemde faaliyete geçen ve Türk Seramik Sanayii'nde öncü kuruluşlardan biri haline gelen Çanakkale Seramik Fabrikaları kendisine eklenen yeni fabrikalarla sadece Türkiye ölçeğinde değil, dünya ölçeğinde de alanında önde gelen seramik sanayii ve ürünleri üreticisi durumuna gelmiştir.

Çanakkale yöresinde Çanakkale Seramik Fabrikaları'yla boy göstermeye başlayan taş ve toprağa dayalı sanayii; çimento, tuğla ve kiremit gibi alt sektörlerin eklenmesiyle yöre de en önde gelen imalat sanayii sektörü haline gelmiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Çanakkale ilinde taş ve toprağa dayalı sanayii yöre ekonomisine olduğu gibi, ülke ekonomisine sağladığı çok yönlü etkilerle, ülkemizin Avrupa'yla rekabet edebilen imalat sektörlerinden biri olma düzeyini yakalamıştır. Bununla birlikte, Çanakkale ilinden yurt dışına yapılan ihracatın % 59'nu gerçekleştiren taş ve toprağa dayalı sanayii, aynı zamanda yörenin ihracatta öncü imalat sanayii sektörü olduğunu da ispatlamıştır.

Çanakkale ilinde taş ve toprağa dayalı sanayiinin yöre ve ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlayabilmesi için alınması gereken önlemler olarak şunları sıralayabiliriz:

1-Çan'da üretilen seramik sanayii ürünlerinin taşınması amacına yönelik olarak, Çan-Biga-Bandırma demiryolunun projelendirilip çalışmaların başlatılması, altyapıya ilişkin önemli bir beklentiyi çözecektir.

1- DPT katkılarıyla 1973 yılından bu yana yapılan "il ve ilçelerin Ekonomik ve Sosyal Gelişmişlik Düzeyleri" araştırmasında Çanakkale'nin iller sıralamasındaki yeri yıllar itibarıyla büyük bir gelişme göstermiştir. Gıda, taş ve toprağa dayalı, içki, orman ve deri sanayii alanlarında sağlanan gelişmelerle, 1973 araştırmasında 35. sırada yer alan Çanakkale ili, 1996 araştırmasında 20. sıraya yükselmiştir. (Bircan, 1977:7).

2-İnşaatı tamamlanan Çanakkale Limanı'nın Bandırma Limanı gibi konteyner limanı durumuna getirilmesi; sadece taş ve toprağa dayalı sanayii ürünlerine değil, yörenin diğer ürünlerinin pazarlanması ve ihracatı açısından bir zorunluluktur.Limanın yöre müteşebbislerine ihale edilmesi beklenmektedir.

3-Yöre taş ve toprağa dayalı sanayisine hammadde sağlayan madencilik şirketlerinin teknolojik gelişmelerinin hızlandırılması için, gelişim ve destekleme önlemleriyle güçlendirilmeleri gerekmektedir.

4-Özellikle yurt dışından ithal edilen ham ve katkı maddelerinden alınan gümrük vergisi ve fonlar hafifletilmelidir.

5-Çanakkale Seramik Fabrikaları tarafından üretilen ürünlerin, -piyasa kontrollerinin yeterli yapılamayışı nedeniyle- standart dışı malların haksız rekabetinden kurtulması için, sanayii müdürlüklerince ve TSE'ce piyasa kontrolleri artırılmalıdır.

6-Ülkemizde uzun yıllar metodik seramik hammadde rezerv tespiti çalışmaları yapılmamıştır.Gelişen seramik sanayiinin artan hammadde ihtiyacını karşılayan hammadde araştırmaları ve yeni rezervlerin tespiti hızlandırılmalıdır.

Anket Yapılan İşletmeler

- 1-Kaleseramik, Çanakkale Kalebodur Seramik Sanayi Anonim Şirketi
- 2-Kalevit-Roca Saniter Seramik Sanayi A.Ş.
- 3-Pera Seramik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- 4-AKÇANSA Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- 5-Katopsan-Kale Toprak Sanayi Adi Komandit Şirketi
- 6-Aydınlar Tuğla Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Kaynakça

- Bayraktar, İ., ve Diğerleri, 1999, "Temel Seramik Hammaddelerimizdeki (feldispatlar, kuvars ve Kaolin) Kalite Sorunları ve Çözüm Önerileri", III.End.Ham.Semp.,TMMOB Odası Yay., s. 22-23, İzmir
- Bircan, İ.,1997, "Çanakkale İli Raporu", DPT Yay. No:2476, s.7 ve 34, Ankara
- Çanakkale Sanayi ve Ticaret Odası Verileri-2002, Çanakkale.
- Çanakkale Valiliği, 2000, "Çanakkale İli Çevre Durum Raporu", Çanakkale Valiliği İl Çevre Müd.,Çanakkale
- DİE, 1999, "Türkiye İstatistik Yıllığı-1997", DİE Yay.No:1985, s.210 ve 354, Ankara
- DİE, 2000a, "Türkiye İstatistik Yıllığı-2000", DİE Yay.No:2466(2001), Ankara
- DİE, 2000b, "2000 GNS Geçici Sonuçları", DİE Yay. No:2514(2001), Ankara
- DİE, 2001, "Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri-1998", DİE Yay.No:2462, Ankara
- Doğanay, H.,1995, "Türkiye Ekonomik Coğrafyası", Öz Eğitim Yay. No:6, s.443-444, İstanbul
- Doğaner, S.,1994, "Çanakkale Boğazı Kıyılarının Coğrafyası", Türk Coğ. Derg., Sayı:29, s.144 İstanbul
- DPT, 1995, "Seramik ve Porselen Sanayii", VII.Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yay.No:2389, Ankara
- DPT, 2000a, "Taş ve Toprağa Dayalı Ürünler Sanayii (Çimento ve Hazır Beton), SBYK Planı Özel İhtisas Kom.Rap., DPT Yay. No:2505, ÖİKR No:525, s.3, Ankara
- DPT, 2000b, "Taş ve Toprağa Dayalı Ürünler Sanayii (Tuğla- Kiremit, Prefab.Yapı Elemanları)" SBYK Planı Özel İhtisas Kom.Rap., DPT Yay. No:2530, ÖİKR No:546, s.3, Ankara
- Kale 1957,40.Yıl 1997,1997, "Dünya ve Türkiye Basınında Seramik Bayramı", Çanakkale Seramik Fab. A.Ş. Yay., s.52, Çan
- Öney, G.,1971, "Türk Devri Çanakkale Seramikleri", Çanakkale Seramik Fab. A.Ş. Yay.,s.1, Ankara
- Sanayii ve Teknoloji Bakanlığı, 1973, "50.Yılda Türk Sanayii (1923-1973)", Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yay. s.271, Ankara
- Sazcı, H., 2000, "Seramik Sektörü Dünya Liginde", Kalemaden Derg., Sayı:Haz.-Tem.2000, s.7, Çanakkale
- Uluarslan, H. ve Uluarslan, S.Z., 1985, "Çanakkale ve Troya", Gümüş Matb., s.25-26, İstanbul
- Yaşar,O.,2001, "Çanakkale İlinde Gıda Sanayii" 29.Coğrafya Meslek Haftası, Güney Marmara Bölümü; Mekansal Sorunlar ve Çözümler Semp.(17-19 Mayıs 2001), Çanakkale

